

ПОЛЕМІКА

УДК 821.161.2.091“18/19”І.Франко(049.2)

*Степан Злупко: Що ви зробили з Франка?!
Павло Салевич: А що зробили?..
Степан Злупко: Письменника!!!
(діалог на конференції)*

ПРОФЕСОР У БОРОТБІ З ВІТРЯКАМИ (ще раз про франкознавство, хуторянство і вражені амбіції)

Богдан ТИХОЛОЗ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

Пропонована стаття – полемічна відповідь на необгрунтовані закиди проф. С. Злупка на адресу організаторів та учасників ХІХ щорічної наукової франківської конференції.

Ключові слова: франкознавство, хуторянство, наукова етика.

“Львівська газета” (№ 200 від 2 листопада 2004 р.) у рубриці “Коментарі” надрукувала невеличку замітку професора, доктора економічних наук Степана Злупка із відкрито-запитальною назвою: “Франкознавство чи хуторянство? Роздуми стосовно ХІХ франківської конференції”. Одразу скажемо, що на поставлене в заголовку питання автор допису відповідає однозначно: те, про що мовиться на франківських конференціях Львівського національного університету імені Івана Франка (далі Університету), – це ніяке не франкознавство (принаймні в тому сенсі, в якому розуміє його суть та завдання д. Злупко), а чистої води хуторянство. Що ж спонукало вельмишановного професора цього ж таки Університету (про що він чомусь соромливо забув сказати, скромно зазначивши, що лишень “мешкає у Львові”) до таких жорстких, гостро критичних, ба навіть негативістських присудів? Чи справді ці присуди справедливі й об’єктивні, і становище сучасного франкознавства таке вже катастрофічне? Зрештою, чи в усьому має рацію суворий діагностик і чи поширюється цей діагноз на його власні франкознавчі праці? Саме на ці питання почуваються до обов’язку відповісти усі причетні до розкритикованого заходу.

Натхненний праведним пафосом утвердження національної ідеї і пристрасним жаданням негайної розбудови франкознавства, справді гідного Франкових заповітів, д. Злупко із нерозважним завзяттям Дон-Кіхота, нігілістичним запалом Базарова і безапеляційним категоризмом тьоті Моті кидається таврувати найгірші хвороби сучасної франкознавчої науки на прикладі

XIX франківської конференції. Він інкримінує її учасникам та організаторам хуторянство, закамарковість, інертність і здрибнілість. У чому ж конкретно виявляються ці смертні гріхи?

З допису достеменно видно, що основну хибу сучасного франкознавства д. Злупко вбачає в пріоритеті літературознавчих і загалом філологічних студій і недостатньому розвитку досліджень суспільно-політичних, економічних, наукознавчих поглядів автора “Каменярів” та “Мойсея”. Звісно, будь-яка суперечка про те, хто насамперед Франко – письменник чи вчений? – марна і безплідна. І диспропорція у франкознавчих студіях на користь філологічних дисциплін зумовлена не “злочинним задумом” організаторів франківської конференції (як це досить наївно намагається пояснити д. Злупко), а реальним станом справ у франкознавстві. А “поетичні сюжети” (у не надто коректному термінологічному формулюванні доктора економічних наук) виявилися найближчими не так організаторам конференції, як її учасникам, кожен із яких досліджує те, чим насправді цікавиться і на чому насправді розуміється. Тож цю гносеологічну ситуацію не варто тлумачити аксіологічно (в категоріях “добре – зле”), а радше онтологічно (“дійсне – можливе”). Тим паче, що оскаржувати непроминальні художні здобутки Франка як майстра слова, класика національного письменства, сьогодні навряд чи можна, будучи принаймні при здоровому глузді.

Вочевидь, у полум’яному вирі полемічної боротьби д. Злупко мимоволі забуває про обов’язкові й самозрозумілі (особливо для вченого докторського рівня і професорського статусу!) елементарні наукові вимоги об’єктивності й доказовості. А тому припускається суттєвих неточностей, а інколи – й просто впадає в гріх олжі.

Зокрема, не відповідає дійсності твердження д. Злупка про “відсутність пленарного засідання, яке, як правило, завжди визначає основну проблематику конференції”. Таке засідання насправді відбулося – щоправда, не в поширеній формі низки тематично різномасних, часто загальникових “парадних” доповідей, а в полілогічній модальності Круглого столу, присвяченого пам’яті фундатора франкознавства, видатного історика нашого письменства академіка Михайла Возняка, а також 50-річчю утворення Інституту франкознавства. Відкрив це засідання декан філологічного факультету доцент Ярослав Гарасим, слово мали відомі франкознавці Києва, Львова та Дрогобича, у тім числі й колишні учні і співробітники академіка М.Возняка, нині відомі вчені – Іван Денисюк, Михайло Нечиталюк, Володимир Здоровега, Марія Вальо, а присутніми були не тільки учасники конференції, а й інші науковці – викладачі Університету, працівники науково-дослідних установ Львова, а також чимало студентів. До слова: всупереч категоричному присуду д. Злупка, нібито організатори конференції “не могли вийти на зустріч із широким інтелектуальним загалом, хоч би зі студентами Франкового навчального закладу”, студенти брали-таки активну участь у XIX франківській конференції (як, до речі, і в попередніх), і не тільки в ролі пасивних слухачів, а й доповідачів. Причому не в окремії “учнівсько-молодіжній” секції-“резервації”, а на рівних правах з іншими, авторитетними науковцями, докторами і кандидатами наук. І це – промовисте свідчення принципової відкритості й

правдивого, а не декларативного демократизму щорічних франківських наукових форумів, реальний знак єдності, тягlosti й спадкоємності франкознавчих генерацій, які навзаєм вдячно вчаться одна в одній – звичайно, здебільшого молодші в старших, та іноді й навпаки. Вирозумілий фаховий діалог, конкретна наукова дискусія, а не порожня риторика й фальшива патетика à la професор Злупко, визначають робочу, творчу, продуктивно-функціональну атмосферу франківських конференцій у Львівському університеті.

Щонайменше здивування викликає теза шановного критика, нібито “конференція була настільки таємною, що не з’явилося жодного оголошення про її проведення”. Звісна річ, на кожному паркані такої інформації не відшукаєш (на відміну од передвиборних агіток), однак оголошення і запрошення на ХІХ франківську конференцію були розповсюджені не тільки в самому університеті, а й далеко поза його межами. Саме тому участь у конференції взяли дослідники з багатьох вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ Києва, Львова, Івано-Франківська, Тернополя, Дрогобича, Рівного, Одеси, Харкова, Миколаєва, ба навіть із Галича та Криворівні... На перешкоді їхньому бажанню долучитися до плідного полілогу не стали ні відстань, ні час, ні матеріальні витрати. Окрім того, вже кілька років поспіль франківська конференція відбувається в рамках відзначення Дня Львівського національного університету імені Івана Франка, тож інформацію про неї можна знайти і в кожній програмці святкових заходів. Зрештою, на щастя, якимось довідався про цей науковий форум і професор Злупко, що, звичайно, не може не тішити організаторів. Якщо ж хтось із невідомих причин залишається “невтаємниченим” у час і місце регулярних франкознавчих дискусій (а крім щорічних конференцій, у ЛНУ імені Івана Франка відбуваються і щомісячні франкознавчі семінари), його радо привітають і “посвятять” у ці секрети в Інституті франкознавства (ауд. 305, тел. 2964-398) без жодних перепон і містичної ініціації. Варто тільки поцікавитися – адже хто стукає, тому обов’язково відчинять.

Франківська конференція – не стихійне лихо, якого не знаєш коли й сподіватися, а плановий захід, що відбувається регулярно, з наперед визначеною періодичністю. Конференція саме тому щорічна, що скерована не на парадно-ювілейне святкування, а на конкретну науково-аналітичну працю. І доповіді кооплектуються не за наказом згори, не за звичним для багатьох (вічно)радянських учених командно-адміністративним принципом, а відповідно до наукових зацікавлень усіх дослідників Франка, охочих узяти участь у конференції. Тож склад і тематика секцій відбивають не так бажану, наперед задану модель, як реальний стан справ у франкознавстві – можливо, і з певними “перекосами”, диспропорцією на користь філологічних дисциплін. Та ліквідувати ці “перекоси”, змінити цю диспропорцію можуть аж ніяк не організатори конференції, а її учасники. Якщо ж теми зі суспільно-економічної, історичної чи філософської проблематики кількісно поступаються темам літературознавчим, лінгвістичним чи фольклористичним – це навряд чи провина філологів, а радше самих-таки економістів, істориків, філософів, які, схоже, надто мало уваги приділяють дослідженню й популяризації Франкового генія. І якщо ядро

львівської франкознавчої школи утворюють саме філологи – це їхня чеснота, а не смертельний гріх (як намагається ірраціонально сугестувати читачеві д. Злупко). Як було сказано вище: франківська конференція принципово відкрита для всіх науковців, які цікавляться велегранною спадщиною Івана Франка – від студента й аспіранта до професора й академіка. І в цьому не вада її, а перевага. Тут кожен має право викласти свої погляди, бути почутим і вислуханим, а ще (іноді), й розкритикованим – незалежно від формальних та неформальних заслуг і регалій.

Можливо, саме ігнорування цих заслуг і регалій так обурило професора Злупка? Інакше важко пояснити, чому, не вислухавши фактично жодної доповіді, окрім своєї власної (sic!), він узяв на себе відповідальність не просто оцінювати – судити (!) наукову продуктивність (чи непродуктивність) праці інших доповідачів. Якби ж професор Злупко не зігнував виступів своїх колег-франкознавців у межах усіх інших секцій та Круглого столу, він напевне утримався б од поспішних, занадто категоричних, а часом і відверто упереджених оцінок, які важко пояснити чимось іншим, окрім як ураженими амбіціями розлюченого професора, не запрошеного персонально до виступу на пленарному засіданні. А тут ще й доповідь на засіданні секції лишень восьма за порядком – після усіляких там філологів! Це вже взагалі неподобство!!!

Шановному професорові якщо не зі шкільної парти, то принаймні з університетської лави мав би бути відомим один з основних законів логіки – закон достатньої підстави. Тож чи мав д. Злупко достатні підстави, аби вергати перуни на організаторів чергової франківської конференції, себто на Інститут франкознавства зокрема і Львівський університет загалом (у якому він, до речі, має честь працювати, про що з якихось невідомих причин воліє мовчати)? Тлумачити цей предмет, звісна річ, можна по-різному. Однак, на наше тверде переконання, обов'язковою умовою для будь-яких суджень про якесь наукове зібрання (зокрема про те, які питання на ньому ставили, а які ні, дискутувалися доповіді чи їх мовчки заслуховували) є реальна, а не номінальна участь у ньому. Тим часом участь професора Злупка у XIX франківській конференції була вельми своєрідною. Зацікавленому читачеві варто знати, що участь ця звелася до такого ж “змістовного” і запального, як і газетна публікація, виступу, з якого слухачі багато довідалися про самого доповідача, його наукові та громадські заслуги і титули, ба навіть родинні зв'язки та індивідуально-психологічні особливості, але зовсім нічого – про Івана Франка як дослідника й видавця творчості Володимира Навроцького (саме така тема була заявлена в програмі конференції). Виступ цей був витриманий у комунікативній тональності не так доповіді, як проповіді чи й навіть обвинувачувальної судової промови, і закінчувався словами, промовленими з непогамовною зневагою до всіляких там “літературознавців-філологів” і гідними хіба що пера якогось провінційного сатирика: “Ви зробили з Франка письменника!” (без коментарів).

Після цього, хряснувши дверима, роздратований професор залишив не гідних, вочевидь, його присутності й трішки ошелешених такою одержимістю слухачів наодинці з Франковою творчістю, до конкретних студій над якою вони одразу ж із полегшенням приступили. На жаль, в учасників конференції не було можливості ані піддати сумніву діагноз професора Злупка, ані тим паче

подискутувати з ним в режимі відкритої наукової полеміки, ані принаймні поцікавитися деталями безпосереднього предмета його доповіді. До речі, з подібною темою – “Ідейні зв’язки Івана Франка і Володимира Навроцького” – теперішній професор, а тоді ще в. о. доцента С.Злупко виступав на VI щорічній науковій франківській конференції 1961 р., ба навіть надрукував матеріали свого тодішнього дослідження у 10 випуску наукового збірника “Іван Франко: Статті і матеріали”. На жаль, невідомо, що спонукало д. Злупка вдруге звернутися до тієї ж теми, і в чому мали полягати відмінності між старою та новою її інтерпретаціями. Можливо, з висоти свого багатолітнього досвіду він постановив, що франкознавча проблематика для нього вже цілком вичерпана, а тому вирішив піти по колу, потвердивши на практиці стару істину: все нове – тільки добре забуте старе?

Ця ж нехитра істина спадає на думку, коли зіставляєш окремі пасажі ранніх статей професора Злупка 60-х років та його монографії “Іван Франко – економіст” (Львів, 1992). Тут ледь підретушовані застарілі ідеологічні догми отримують друге дихання, де-не-де замасковані “національно-державницькою” фразеологією.

Порівняймо:

“І.Франко в багатьох пунктах економічної теорії піднявся до рівня пролетарського революціонера, але він ніколи не збагнув марксизму в повному його обсязі і глибині і залишався революціонером-демократом. З цих позицій І.Франко наступально і войовничо вів боротьбу проти поширення вульгарно-апологетичних буржуазних, соціал-реформістських і доктринерських економічних теорій, проти шляхетсько-буржуазної апології “ощадливості” і “працьовитості”, “єдиного потоку” і християнського смирення перед злом...” (Злупко С.М. Роль І.Франка в розвитку економічної науки на Україні // Франковчений: Тези доповідей дев’ятої щорічної наукової сесії, присвяченої вивченню творчості І.Я.Франка. – Львів, 1964. – С. 32).

“Під впливом марксизму і соціал-демократичного руху І.Я.Франко пішов далі М.Г.Чернишевського в критиці капіталізму. [...] Проголошення спільності дій промислового робітництва і пролетаризованого селянства – це постійний лейтмотив усієї творчості Великого Каменяра. [...] З позицій революціонера-демократа І.Я.Франко вів наступальну боротьбу проти поширення вульгарно-апологетичних, клерикальних, соціал-реформістських і доктринерських економічних концепцій” (Злупко С.М. Іван Франко – економіст. – Львів, 1992. – С. 191, 192, 196).

Що ж, *sapienti sat*: незважаючи на певні косметичні зміни й елімінації, переконання д-ра Злупка не міняються з часом, і мірилом світової суспільно-економічної думки для нього й досі залишається історичний матеріалізм марксистсько-енгельсівського взірця. Саме тому слова “клерикальний” чи “реформістський” для нього мають не термінологічний, а лайливий зміст, “працьовитість” та “християнське смирення” тлумачаться як архаїчні пережитки буржуазного ладу, а Франко і далі силоміць утискується в радянську соцреалістичну парадигму “революціонера-демократа”. Приблизно з такими ж за

змістом і пафосом доповідями д. Злупко (а також деякі його колеги) виступав і на інших франківських конференціях 50-60-х рр., які теперішній доктор економічних наук вважає еталоном високого наукового рівня та широкого громадсько-культурного звучання. Ось, до прикладу, характерні за формулюванням теми, які висвітлювали тоді франкознавці, у тім числі й майбутній професор Злупко – треба гадати, з тим-таки запалом і завзяттям, що й тепер: “І.Франко як популяризатор марксизму”, “Критика І.Франком капіталізму”, “Критика І.Франком релігійної моралі”, “І.Франко – непримиренний борець проти уніатської церкви” etc. Та річ тут не тільки в загальнозрозумілій ідеологічній заангажованості, породженій тоталітарним пресом. Навпаки, по смерті “кривавого Торквемади” – Сталіна й особливо в часи “хрущовської відлиги” чимало дослідників, у тім числі франкознавців, позбувалися ярма фальшивих догм та ідеологем, звертаючи чимраз пильнішу увагу на проблеми естетики та поезики художнього тексту, психології творчості, на маловивчені сторінки національної історії, проскрибовані імена. Крім того, на I–XI франківських конференціях (1956–1966 рр.), всупереч опінії д. Злупка, також домінували доповіді філологічного (особливо літературознавчого) спрямування, у чому легко пересвідчитися, взявши до рук програми цих наукових зібрань. До речі, кількість доповідей на цих конференціях рідко перевищувала два десятки, тим часом як на критикованій XIX, виступило близько 70 доповідачів. Тож навіть за квантитативними статистичними показниками говорити про занепад франкознавства немає підстав.

“Не туди б’єш, Степане”, – так і хочеться перефразувати знаменитого Довженкового коня з “Арсеналу”. Не там шукаєте ворогів українства і франкознавства, пане Злупко. Не пасує професорові, та ще й докторові економічних наук, який, до того ж, мешкає у Львові, ставати в позу Савонароли чи тим паче – пророка Єремії, похмуро провіщаючи занепад нації й цивілізації у зв’язку із всезагальною й безповоротною моральною й інтелектуальною деградацією колег по науковому цеху. І не варто посипати голову попелом у ревному очікуванні світлого франкознавчого прийдешнього. Є й набагато ефективніші способи підвищувати рівень франкознавства, аніж зверхньо знецінювати найновіші здобутки нечисленних його представників, – приміром, власною працею. Адже завдання дослідника-франкознавця – не “зворушуватись” Франковою величчю (як закликає д. Злупко на шпальтах “Львівської газети”), а аналітично осягати її вершини й глибини. Причому осягненню цьому якнайбільше сприяють якраз не глобальні, загальникові патетичні промови (на кшталт “Франко і ми”, “Я і Франко”, “Франко і наша сучасність”), а ретельні конкретнотекстуальні студії окремих Франкових “ізмаргдів”, “дивних перлів” його спадщини – як художньої, так і наукової. Від пласкої описовості і вульгарної впливології – до вдумливого аналітизму та герменевтичної інтерпретації тексту, від реферативних причинків на зразок “Франко про...”, “Франко і...” – до пильного вивчення власне франківського внеску до скарбниці національної та світової культури – таким бачиться магістральний вектор поступу сучасного франкознавства. Тож ласкаво запрошуємо пана професора зняти мантию прокурора, відмовитися од атавізмів сумновідомої “голубельної” критики і давно збанкрутілої ідеології та бодай малою справою (а не великою лайкою) долучитися до організації

наступних франківських конференцій, особливо ж до комплектування темарію “нефілологічних” секцій. Адже в досвідченого економіста напевне мали б бути учні й послідовники...

Насамкінець хочеться востаннє процитувати самого проф. Злупка. Маємо на оці, як завжди, енергійний та інвективний пасаж із висновків (sic!) до його вже згадуваної монографії “Іван Франко – економіст”: “Прикриваючись фразеологією про велич І.Я.Франка, нам досі не вдалося показати його місце в розвитку загальноєвропейської суспільно-економічної думки” (Цит. праця. – С. 197). Звичайно, виникають питання: кому це – нам – і чому ж досі не вдалося, якщо один із розділів Злупкової книги має назву “Місце І.Я.Франка в історії світової економічної думки”? Проте шановний автор в одному, безперечно, має цілковиту рацію: не варто прикриватися фразеологією про Франкову велич, маскуючи нею власну інтелектуальну неспроможність. Замість голосних інвектив і декларацій про універсалізм та енциклопедизм І.Франка треба конкретно науковою працею окреслювати чіткі грані творчого профілю генія на тлі історії світової культури. І в цьому з професором Злупком можемо цілком погодитись.

PROFESSOR FIGHTING MILLS

(to the Question on Ivan Franko Studies, Snobbism and Injured Feelings)

Тыкхолз Бохан

*Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine*

The suggested article is a polemic reaction to misleading statements by Prof. Zlupko concerning the organizers and participants of the XIX-th Annual Scientific Conference on Ivan Franko Studies.

Key words: Ivan Franko Studies, snobbism, scientific ethics.

Стаття надійшла до редколегії 05.11.2004

Прийнята до друку 10.11.2004